

M**CCA**
ambachten*gids*
A M S T E R D A M

Inhoudsopgave	1
Index Ambachten aan het woord	2
Inleiding	3
Scholen aan het woord	4
Uitgelicht, de aanpak van een Amsterdamse school	9
De theorie aan het woord	13
Ambachten aan het woord	15
Primair onderwijs	16
Primair en Voortgezet onderwijs	26
Voortgezet onderwijs	38
Vroeger aan het woord	24
De wetenschap aan het woord	32
Uitgelicht, de aanpak van een museum	39
Ambachtelijke sites aan het woord	40
De Jordaan aan het woord	42
Straten aan het woord	43
Lied aan het woord	44
Mocca aan het woord	45

Primair Onderwijs

Anneke Bakker	16
Baldegunda	16
Cultura Nederland	16
Daphne van Duivenboden	17
Felt Amsterdam	18
Glaslichtprojecten	18
Grafisch Werkcentrum Amsterdam	19
Jantine Kroeze	19
Joods Historisch Museum	19
Kindermuseum	
Maakmuseum, het	20
Merkwaardig Vereniging Liefhebbers	20
Merklappen	
Mobilance	20
Pintura Decoratie	21
Quiltersgilde	21
Roos Dansverhalen	21
Stichting KunstGrens	22
Theaterprojectenbureau Spring	22
Tropenmuseum Junior	22
Tuin aan Zee	23
Wilma Bosland	23

Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs

akelei	26
Amsterdams Grafisch Atelier	26
Atelier Gerben Ligtelijn	27
Berdien Nieuwenhuizen	27
Blauwe Deur Kunstprojecten	28
Creatief op School	28
Henna Workshop	28
Henny Beilemans	29
Kunstgras	29
maX Music	30
Mieke Marx	30
Moderne iconen	30
Movies that Matter	31
Museum het Rembrandthuis	31
Sonata Lepaite	34
Stichting Agogó	34
Stichting Norbau	35
Stichting Stadshout	35
Textiel Lab 2010 KM	35
Weefnetwerk	36
Willemijn's handenarbeid & mozaïek	36
ZachtAardig	37
Zuiderzeemuseum	37

Voortgezet Onderwijs

Het Persmuseum	38
School der Poëzie (SdP)	38

'Een ambacht is een vak waarbij je iets met de hand maakt'

Een ambacht heeft iets handmatigs. Het is het repareren van een fiets, het stuken van een schoolmuur, pottenbakken, stoelen matten en nog veel meer. Het belang van de oude ambachtsgilden was vooral het overdragen van kennis van de ene generatie op de andere. Bij een ambacht gaat het ook vandaag de dag nog om vakkundig handwerk, dat vooral in de praktijk wordt geleerd onder begeleiding van ervaren collega's.

De verscheidenheid aan ambachten is groot. Het is eigenlijk een verzamelterm voor een grote variëteit aan beroepen. In Nederland worden ongeveer honderd ambachtelijke beroepen uitgeoefend. Ambachten verdienen in de Nederlandse economie steeds meer aandacht. Tot 2020 zijn er minimaal een kwart miljoen nieuwe vakmensen nodig.

Mocca, het Amsterdamse expertisecentrum voor cultuureducatie, ziet dat steeds meer scholen het ambachtelijke in de kunst onderdeel willen maken van hun cultuureducatieprogramma.

Ambachten zijn de bundeling van creativiteit en kennis tot een scheppende kracht die elke leerling kan helpen zijn talenten te ontwikkelen.

De ontwikkeling van die talenten zorgen ook voor een doorstroom naar het ambachtelijke beroepsonderwijs en uiteindelijk voor de herwaardering van een beroepskeuze binnen de ambachtseconomie.

Door de vele initiatieven in Amsterdam te bundelen en te delen geeft Mocca inzicht in de keuzes die daarin kunnen worden gemaakt.

Fleur de Kort
Mocca

Mocca, het expertisenetwerk voor cultuureducatie in Amsterdam, begeleidt Amsterdamse scholen en culturele instellingen bij het ontwikkelen en implementeren van cultuureducatiebeleid. Mocca doet dit in opdracht van en gesubsidieerd door de gemeente Amsterdam.

akelei: workshop porselein;
De Blauwe Deur: pottenbakken;
CriCri Atelier Overtoom

Waarom wordt er onderscheid gemaakt tussen doen en denken, tussen werken met je handen en werken met je hoofd? Sommige mensen kunnen juist beter denken als ze met hun handen bezig zijn. Denken en maken gaan vaak gelijk op. Recente studies bevestigingen de gunstige samenwerking tussen fijne motorische en cognitieve activiteiten.

In het onderwijs zie je te vaak een scheiding tussen doen en denken. In Zweden is dat anders: daar leren alle scholieren van 12 tot 16 jaar - jongens én meisjes - houtbewerken, koken en naaien. Bij ons kom je die vakken vooral in het praktijkonderwijs tegen.

Zo ook op Kolom Praktijkcollege Noord. Hier doen ze een project samen met S-Tiles, met steun van het Amsterdams Fonds voor de Kunst. Alle leerlingen werken samen aan een mozaïek op het schoolplein. De docent beeldende vorming en de techniekdocent gaan ook 'in de leer' bij S-Tiles, zodat zij de mozaïektechnieken kunnen toevoegen aan het assortiment van ambachtelijke technieken dat zij op school aanbieden. Op deze school zie je overal ambachtelijke werkstukken, zoals een vitrine vol geglazuurde kera-

SCHOLEN AAN HET WOORD

mische beeldjes en met de hand gemaakte houten vogelhuisjes. En ook een geborduurd tasje van ongebleekt katoen, dat de 15-jarige leerling Dayanne heeft gemaakt. Op de ene kant van de tas heeft ze haar portret en de voetafdruk van haar broertje in kettingsteek gemaakt. De vlakken zijn opgevuld met regelmatige steken in felle kleuren. Aan de andere kant heeft ze de contouren van haar hand en die van haar broer geborduurd.

Mocca vroeg Amsterdamse scholen of ze met ambachten werken binnen cultuureducatie. Bijvoorbeeld bij de lessen beeldende vorming, of misschien wel in de vorm van een vakoverstijgend project.

In dit hoofdstuk vertelt een aantal scholen hoe zij ambachten inzetten in hun school.

Kolom Praktijkcollege Noord: achterkant van leerling Dayanne's geborduurde tas

PRIMAIR ONDERWIJS

Basisschool Louise de Coligny: meisje uit groep 4 maakt een afdruk met de etspers; groep 7 linosnijden en afdrukken

Basisschool Louise de Coligny

Aan het woord: Dominique Martin

Basisschool Louise de Coligny werkt regelmatig met het ambacht 'grafisch werk'. We behandelen de technieken etsen, linosneden en het afdrukken met een etspers. Ook worden teksten met de hand grafisch vormgegeven. Het ambacht weven doen we alleen met klassen die veel geduld hebben.

Basisschool Louise de Coligny: twee jongens uit groep 6 aan het weven

Daltonschool De Meer

Aan het woord: José Jansen

Met het Grafisch Werkcentrum Amsterdam (GWA) werk ik, leerkracht op De Meer, al een paar jaar samen. Het grafiekproject is door mij bedacht en daarna ben ik op zoek gegaan naar een partner. De opzet is dat er van groep 3 t/m 8 (en hopelijk in de toekomst ook met de kleuters) een doorlopende lijn is voor wat betreft grafiek. In groep 8 werken de leerlingen, na de Cito-toets, aan hun eigen afscheidsboek. Hierin verwerkt zitten allerlei grafische technieken. Het zetwerk wordt gemaakt op het GWA. Aan het einde van dit project binden de leerlingen het boek zelf in. De samenwerking met GWA is intensief en ik draag als ervaringsdeskundige binnen het basisonderwijs ook een steentje bij aan de projecten van het GWA. Kortom; een topproject voor meerdere scholen.

Geert Groote School I

Aan het woord: Mark van Asch

Op de Geert Groote school hebben we in groep 5 een periode ambachten. De school heeft deze periode opgenomen in het leerplan omdat wij het zien als ontwikkelingsstof voor kinderen van deze leeftijd. De leerkrachten geven zelf deze lessen, maar we gaan ook op bezoek bij specialisten. Zo zijn wij in het Rembrandthuis geweest om te etsen. De periode duurt doorgaans vier weken met iedere dag een ochtendblok van 2 uur. De ambachten die behandeld worden, zijn onder andere timmerman, mandenvlechter, smid, schaapscheerder en schoenmaker.

Willemijn's handenarbeid & mozaïek

Willibrordschool
Aan het woord: Brigitte Stal
 In de lessen beeldende vorming, die ik zelf geef als ICC'er, probeer ik soms oude technieken met kinderen uit. Ik vind het belangrijk dat ambachten behouden worden, ook al op de basisschool. Dit jaar zijn we met groep 5 gaan breien, maar ook heb ik met ze letters gedrukt tijdens het thema tekens&taal (geschiedenis van het alfabet). Er is toen iemand van het GWA (Grafische Werkcentrum Amsterdam) gekomen om met ons alles in te binden tot een boek. Dit was het begin van een nieuw idee voor een schoolbreed thema dat we komend schooljaar (2011-2012) gaan uitvoeren. Elk jaar hebben we een schoolbreed thema dat te maken heeft met de pijlers van cultuur. Na de voorjaarsvakantie gaan we met alle groepen 'boeken maken' (werktitel: het boekenbal). Naast de vormgeving zullen we ook de inhoud en de taal een rol laten spelen. En het is zeker dat het GWA hierin een belangrijke rol speelt.

Grafisch Werkcentrum Amsterdam: kookboek

Nova College Amsterdam

Aan het woord: Rita Hendriks
 Het Nova College is bij uitstek een school waar we met ambachten werken. Er zijn onder meer afdelingen mode en commercie, bouw en metaal. Ook bij de beeldende vakken werken we vaak met ambachten, zoals het maken van bekers en kopjes, schalen gieten, beschilderen en glazuren.

akelei: workshop porselein-klei en reliëf

Rosa Beroepscollege: marionetten maken

Rosa Beroepscollege

Aan het woord: Elske van den Heuvel
 Op de Rosa volgen de eersteklassers een praktijkblok; daarin maken ze onder andere sieraden en kussentjes. Bij het praktijkblok sieraden maken, is het kiezen van een thema het moeilijkste. Moet je nu een armbandje maken vol met cupcakejes, een stoere armband met voetbalthema of kies je voor een romantische armband met bloemetjes. Als het thema eenmaal gekozen is, kunnen de leerlingen echt aan het werk. Met verschillende kleuren fimoklei maken ze bedeltjes waarin een pennetje met een oogje wordt geschoven. Na het afbakken van de klei moeten de bedeltjes nog aan een metalen ketting worden bevestigd met verschillende tangen. Zo leren ze gelijk het verschil tussen een kniptang, een rondbektang en een platbektang. Als alle bedeltjes aan de armband zitten, hoeft er alleen nog maar een sluiting op, en een laagje lak voor een mooi glimeffect. En dan showen maar! In de tweede klassen volgen de leerlingen een project 'poppenspel'. Eerdere jaren maakten ze sokpoppen (klapbekken) en in het schooljaar 2010-2011 hebben ze marionettenpoppen gemaakt. Dit project wordt vakoverstijgend ingezet met de vakken; Engels, Mens & Maatschappij en Drama.

Heldring School voor ZMLK (SO)

Aan het woord: Nathalie Groenink
 Op de Heldring School werken wij met 'blokkendagen'. Op deze dagen krijgen de leerlingen drie of vier verschillende vakken aangeboden. Sommige vakken hebben met ambachten te maken, zoals keramiek, textiel, mozaïek en houtbewerking.

Cartesius Lyceum*Aan het woord: Regina Jacometti*

Het afgelopen schooljaar hebben de twee eerste klassen een project gedaan samen met het GWA, Grafisch Werkcentrum Amsterdam. De leerlingen hebben in dit project zelf een boek vormgegeven waarin zelfgemaakte bladen waren opgenomen met verschillende druktechnieken, zoals letters zetten. Met het GWA hebben de leerlingen met een droge naald een ets gemaakt en met boekdruk-letters beeld en teksten gecombineerd. Wegens het grote succes willen wij dit schooljaar met alle tweede klassen een project met het GWA organiseren

Kolom Praktijkcollege Het Plein: Cultuurreis naar Marokko; leerlingen bij de pottenbakkerij

werkzak en een schort dat ze bij koken kunnen gebruiken. Bevo; tekenen, schilderen, collages maken. Hout bewerken: halfhoutverbindingen. Koken: snijtechnieken, er wordt wekelijks een gerecht gemaakt en gegeten, onder meer pannenkoeken, pizza (zelf brooddeeg maken), tortilla en verse tomatensoep. In de tweede en derde klas worden dezelfde vakken gegeven. Textiel: kleding naaien met naaimachine en weven. Metaal: koper kloppen, kapstok lassen, metaal omzetten (lampje met elektrisch toebehoren). Bevo gaat door met verschillende technieken. Bij hout maken ze bijvoorbeeld een pennenbakje of een katrol. In de vierde klas maken ze in een kunstperiode van drie weken een kunstwerk uit zelf gekozen technieken en materialen. Daar maken ze ook een tentoonstelling van; daar maken ze een werkstuk bij over een kunstenaar.

Kolom Praktijkcollege Het Plein*Aan het woord: Zamira Jonker*

Binnen het CKV-programma werken we veel met ambachten. De leerlingen leren tegels schilderen, boetseren, keramiek beschilderen en mozaïeken. Vorig schooljaar zijn wij met 16 leerlingen naar Marokko gegaan en hebben daar in een pottenbakkerij mozaïeken gemaakt. Deze mozaïeken zijn nu ingemetseld in de kantine van de school.

Tobiasschool (Vrije school, vmbo)*Aan het woord: Karin Musch Boelhauer*

Onze school doet veel aan ambachtelijke vakken. De docenten verzorgen deze lessen zelf. In de eerste klas zijn dat: Textiele werkvormen – naaien, borduren, textiel beschilderen; de leerlingen maken een hand-

© Renate van de Plassche

Jantine Kroeze: vormgeven in metaal

De aanpak van een Amsterdamse school

Veel scholen nemen ambachten als thema voor een schoolbreed project of als een losse activiteit. In dit hoofdstuk vindt u een voorbeeld van hoe een Amsterdamse school het thema ambachten heeft vormgegeven.

In maart 2011 vond op de Asvo school in Amsterdam een schoolbreed project van drie weken plaats rond het thema ambachten: *Vakmanschap is Meesterschap, Asvo goes Ambachtelijk*.

Hieronder leest u hoe interne cultuurcoördinator van de Asvo school, Caroline van Houten, dit thema heeft aangepakt.

Hoe de school het project heeft opgezet

Voor het schoolbrede project 'Ambachten' brainstormde de commissie Kunst & Cultuur over de inhoud. Zo vond de commissie het belangrijk om te werken met kunstenaars/ambachtslieden uit de buurt. Nadat het projectplan voltooid was, presenteerde deze commissie *Asvo goes Ambachtelijk* aan het schoolteam. Elke docent ontving een map met alle relevante informatie: uitstapjes, ambachtenprojecten, lesideeën, de planning, de doelen, het rooster en achtergrondinformatie.

De Asvo school bestaat uit vier etages, elke etage heeft drie tot vier klassen. Op elke etage is voor dit project een atelier/werkplaats ingericht waar de kunstenaars met de kinderen aan het werk konden.

Wat waren de keuzes van deze school?**De uitgangspunten**

1. Van maandag 7 maart t/m woensdag 23 maart 2011 staan alle onderwijs activiteiten in het kader van '*ASVO goes Ambachtelijk*'.
2. Alle vakgebieden komen aan bod binnen het thema ambachten.
3. Per gang is er een atelier met één hoofdamacht (viltten / pottenbakken / knopen / hout bewerken).
4. Eén gemeenschappelijk ambacht in de aula = gezamenlijk eindproduct (weven).
5. Elke klas maakt minimaal één uitstapje.

De doelen

1. Kinderen ervaren dat het tijd en aandacht kost om iets te maken.
2. Kinderen leren verschillende materialen en technieken te gebruiken.
3. Kinderen presenteren eigen werk door zelf te laten zien hoe ze iets maken of gemaakt hebben.
4. Kinderen nemen kennis van oude en moderne ambachten in de buurt.
5. Kinderen worden zich meer bewust van hun eigen omgeving en cultureel erfgoed, vooral hoe dingen gemaakt worden.
6. Kinderen ervaren dat het prettig is om iets met zorg te maken.

Wat de commissie Kunst & Cultuur aan het team biedt:

1. Map met ideeën.
2. Georganiseerde activiteiten buiten de school.
3. Georganiseerde activiteiten binnen de school.
4. Presentatie van het schoolbrede project en opzetmiddag voor het team.

Wat de commissie Kunst & Cultuur verwacht van de leerkrachten:

1. Carrousel per bouw bedenken en inplannen.
2. Onderwijsaanbod bepalen.
3. Versieravond voorbereiden.
4. Ouders inschakelen voor diverse activiteiten.
5. Inzetten, plannen en organiseren van gangactiviteiten in het onderwijsaanbod.
6. Vertrouwde, vaste onderwijsprogramma (durven) loslaten.
7. Uitwisseling met andere groepen.

Vakoverstijgend werken

Individuele leerkrachten hebben in hun eigen klas vakoverstijgend gewerkt, een aantal voorbeelden:

1. Verbinding maken met geschiedenis.
2. Houtbewerken combineren met techniek/rekenen.
3. Keramiek combineren met aardrijkskunde: waar komt klei vandaan.
4. Lied maken over ambachten.
5. Zelf een digitale krant maken over ambachten via de site www.zelfkrantmaken.nl

Tijdsinvestering

Het project duurde drie weken, elke groep heeft het volgende gedaan:

1. Ateliers – twee maal één uur.
2. Uitstapje – halve dag of hele dag.
3. Drukkerij (GWA) – op school anderhalf uur of op locatie drie uur.
4. Carrousel door de leerkrachten binnen elke bouw. Elke leerkracht mocht zelf een activiteit verzinnen (onder meer breien en lettersteken).

Het schoolbrede project per groep**Groep 1 en 2**

Uitstapje: de Zaanse Schans, hiervoor werden ouders ingezet om te rijden.

Ambachtenproject op school: Viltten en pottenbakken.

Groep 3 t/m 5

Uitstapje: de Molen van Sloten. De kinderen zijn met hun begeleiders met de tram gegaan. Ze hebben voor de tram gekozen opdat de kinderen ook een ander stukje van Amsterdam zouden zien en konden ervaren hoe groot hun stad eigenlijk is.

Ambachtenproject op school: Tapijt knopen.

Groep 6 t/m 8

Uitstapje: Werfmuseum 't Kromhout. De kinderen zijn lopend gegaan.

Ambachtenproject op school: Hout bewerken.

Gezamenlijke projecten:

Alle groepen hebben met het Grafisch Werkcentrum Amsterdam (GWA) gewerkt. Voor groep 1 t/m 4 vond dit plaats op school; de groepen 5 t/m 8 zijn naar het GWA gegaan.

In de aula van de school was een weefgetouw geplaatst, alle kinderen hebben gezamenlijk met de bevo-leerkracht gewerkt aan een groot kleed. Dit kleed hangt nu bij de ingang van de school.

De school vindt het belangrijk om met de hele school aan één groot kunstwerk te werken.

De Molen van Sloten

Enkele succesfactoren van het ambachtenproject:

- Op de Asvo school hebben ze twee keer per jaar een studiedag. Deze dagen worden ook gebruikt ter inspiratie voor themaweken en schoolbrede projecten en voor de voorbereidingen hiervan.
- Het is belangrijk dat er voor de interne cultuurcoördinator tijd wordt vrijgemaakt. Caroline van Houten, cultuurcoördinator Asvo, krijgt voor cultuur 4 uur per week. Totaal 40 weken = 160 uur. Het project Asvo goes Ambachtelijk heeft haar in totaal 140 uur gekost.
- De Asvo school organiseert om de twee jaar een groot, schoolbreed project dat arbeidsintensief is. Het andere jaar wordt er gewerkt met een thema of een discipline.
- De icc-er coördineert het hele project.

De ambachtelijke spelers in dit project

Grafisch Werkcentrum Amsterdam
Molukkenstraat 200 P-1
1098 TW Amsterdam
020 4651841
www.grafischwerkcentrumamsterdam.nl
Wiek Molin
info@grafischwerkcentrumamsterdam.nl

Werfmuseum 't Kromhout
Hoogte Kadijk 147
1018 BJ Amsterdam
020 6276777
www.machinekamer.nl/museum

Molen van Sloten
Akersluis 10
1066 EZ Amsterdam
020 6690412
www.molenvansloten.nl
Ton van Kampen of Rein Arler
info@molenvansloten.nl

Atelier Viltten, feltamsterdam.nl
020 6126843
www.feltamsterdam.nl
Phylène Lemans
phylenelemans@hotmail.com

Atelier Pottenbakken
Blasiusstraat 20 hs
020 7769031
www.wilmabosland.nl
Wilma Bosland
wilma@wilmabosland.nl

Atelier Knopen
020 6243819
Anneke Bakker
ahbakkerschout@gmail.com

Studio Stadshout
Tweede Jan van der Heydenstraat 71
1074 XR Amsterdam
020 6656588
www.stadshout.nu of www.ambachten-depijp.nl
Crisow von Schulz
crisow@stadshout.nu

Wat is 'ambacht' eigenlijk?

Mijn zoektocht naar wat ik zelf onder ambacht versta, en wat anderen ervan vinden, begon al weer een jaar geleden. Het bleek niet eenduidig te zijn, en ik ben veel verschillende definities, termen en meningen tegengekomen. Ik las over nijverheid, vakmanschap en ambacht, waarmee soms hetzelfde werd aangeduid en soms weer net iets anders.

Een ambacht is een vak waarbij men iets met de hand maakt, zo staat het omschreven in de Dikke van Dale.

Om dit zelf te ervaren, volgde ik samen met het mijn collega's een workshop viltten. Bij vilt werk je alleen maar met je handen, wol, zeep en water. Van die ene pluk wol kun je uiteindelijk van alles maken: een sjaal, een handpop en zelfs een kruikenzak. In het viltatelier stelde ik de vraag: is viltten nog steeds een ambacht als je er een machine bij gebruikt? Bijvoorbeeld een wasdroger?

Als antwoord kreeg ik: *voor alle vakmensen geldt: gereedschap is het verlengstuk van de hand. Een machine is ook een gereedschap en daarmee onderdeel van de ambachtelijke productie.*

Een andere omschrijving vermeldt: *ambacht is handwerk, dat wordt aangeleerd om een beroep mee uit te oefenen.*

Ook dat heb ik uitgetoetst. In het Zuiderzeemuseum heb ik bij de touwslagerij zelf een touw gemaakt aan een lijnbaan. Een oud ambacht dat vroeger van groot belang was. Touw was nodig voor zeilschepen, vissers en boeren en daarmee voor het dagelijks levensonderhoud.

In de Van Dale wordt nijverheid als volgt beschreven: *bedrijvigheid waarbij grondstoffen worden verwerkt; industrie. Bij vakmanschap staat: de vaardigheid om hoog kwalitatief werk af te leveren en, beheersing van een beroep maar ook meesterschap.*

Mocca-team leert viltten bij CriCri Atelier Overtoom

Saskia van der Linde (redactie Kunstzone) geeft haar mening in Kunstzone: *'Het ambachtelijke blijft behouden wanneer de ambachtsman het hele productieproces begrijpt en beheerst; het product van A tot Z bedenkt en maakt'*. Is daarmee een ontwerper die een tafel ontwerpt, maar die tafel niet zelf in elkaar zet en gebruikmaakt van een timmerman, niet ambachtelijk bezig? Daar ben ik het niet mee eens. In dit geval maken de ontwerper en de vakman beiden een ambachtelijk product.

Het Hoofdbedrijfschap Ambachten heeft een nog mooiere definitie: *een ambacht is een beroep waarin je met hoofd, handen en hart werkt en waarmee je geld kunt verdienen*. Hoofd, handen en hart, daar kan ik wel iets mee en je kunt er je geld mee verdienen. Het hoeft dus niet, maar het kan.

Afgelopen zomer zat ik op een terrasje in Tarifa in het zuiden van Spanje met uitzicht op een groep vrouwen met hun breiwerkjes, op het pleintje voor mij. Ze hielpen elkaar en overlegden met de 'hoofd' breister hoe ze het beste verder konden gaan met hun vestjes, mutsjes en slofjes. In de leer gaan bij je meester. Thuisgekomen heb ik mijn eigen oude breipennen weer tevoorschijn gehaald en ben na jaren weer eens sjaaltjes gaan breien, met mijn hoofd, handen en hart. Soms vraag ik advies aan mijn moeder voor een moeilijke steek, en dan doet ze mij voor hoe ik dat het beste kan doen. De sjaaltjes die af zijn, geef ik cadeau aan de kinderen van mijn vrienden, ik verdien er dan geen geld mee... maar ik spaar er wel geld mee uit. Heel ambachtelijk bezig dus, of toch niet?

Ambachten hebben verschillende definities en verschijningsvormen en bieden daarmee vele mogelijkheden om oude technieken in het nu toe te passen, zowel binnen cultuur-educatie, techniek als geschiedenis. Als leerkracht kun je met ambachten dus alle kanten uit.

Fleur de Kort

Breiende vrouwen op een pleintje in Tarifa, Zuid Spanje

De wereld om ons heen is er vol van, voorwerpen die door machines en in massaproductie vervaardigd zijn. Denk aan nagelknippertjes, paraplu's, hoesjes voor je mobiele telefoon of waxinelichthoudertjes. Ook is in de afgelopen twintig jaar veel handwerk overgenomen door de computer. Machinaal, massaal en digitaal, drie niet meer weg te denken begrippen. Maar 'doen' met onze eigen handen, handmatig, blijft natuurlijk een kostbaar goed.

In dit hoofdstuk vindt u een overzicht van projecten van kunstenaars en culturele instellingen die werken met hun handen. Met materialen zoals wol, drukinkt, tegels, metaal, leer, hout, touw en glas. Met die materialen maken de leerlingen op hun beurt mobiele-telefoonhoesjes, muziekinstrumenten, kranten, vilten mutsen, glas-in-loodramen, sieraden, schalen, prenten en zelfs meubels.

Opvallend veel projecten zijn duurzaam of 'groen' en dragen bij aan het milieubewustzijn van de leerlingen. Oud papier wordt herschept, oude lappen worden een quilt en afvalhout vormt de basis voor een plantenbak.

Textiele werkvormen zijn ruim vertegenwoordigd - knopen, haken, breien en weven. Maar er zijn ook kunstenaars en instellingen die beeldhouwtechnieken aanbieden, zoals hakken uit hout en steen of figuurzagen.

De projecten hebben raakvlakken met beeldende vorming, techniek, cultureel erfgoed, letteren, muziek en nieuwe media en bieden u veel inspiratie om ambachten in te zetten op uw school.

Sonata Lepaite:
Sonata cradle 2011

Primair Onderwijs

Anneke Bakker
ahbakkerschout@gmail.com

Project: Tapijtknoppen

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 5

Projectomschrijving: In groepjes van 4 à 6 leren kinderen tapijtknoppen. Ze maken met elkaar één of meerdere werkstukken voor hun eigen klas. Tapijtknoppen, een eenvoudige techniek die alle kinderen aanspreekt, is fantastisch: "spelen" met kleur, materiaal en gereedschap. En het leidt tot een "voelbaar" resultaat en veel gezellig samenwerken!

Anneke Bakker: tapijtknoppen

Baldegunda
Baukje Duin
www.baldegunda.com

Project: Werken met papier

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 5 t/m 8

Projectomschrijving: Baukje Duin is beeldend kunstenaar en docent. Ze maakt met de kinderen enveloppen van oude boeken en van de kaften nieuwe bakjes/houders; verder kunnen de leerlingen kaarten en uitnodigingen maken. Ook verzorgt Baukje workshops boekbinden.

Baldegunda:
enveloppen maken
van papier

Cultura Nederland
Yannick van Balen
www.culturanederland.nl

Project: Je favoriete kledingstuk maken

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 5 t/m 8

Projectomschrijving: In deze workshop ga je je eigen kledingstuk of tas maken. Je maakt een ontwerp, leert het patroon te tekenen, stoffen te herkennen en je leert hoe je het in elkaar moet zetten.

Project: Jewels

Doelgroep: Primair Onderwijs

Projectomschrijving: Er komen verschillende technieken aan bod om je eigen sieraad te maken, bijvoorbeeld kralen rijen, kettelen en wire. Je leert kralen herkennen, kleuren combineren en patronen ontwerpen. Om jouw eigen sieraad op te bergen, maken we een mooi juwelenkistje.

Cultura Nederland:
workshop je eigen
sieraad maken

Project: Tussen kunst & kitsch

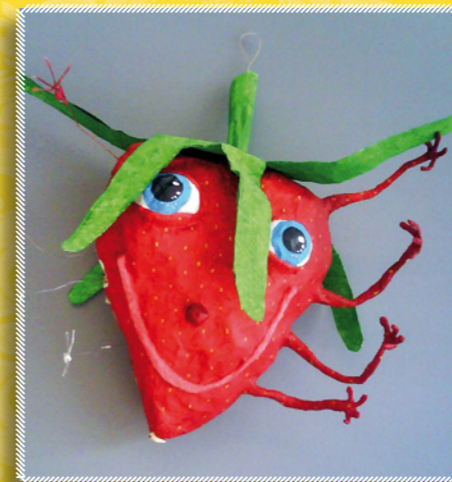
Doelgroep: Primair Onderwijs

Projectomschrijving: Wat is kunst en wat niet? We gaan aan de slag met klei, houtskool, vilt, potlood, papier, wasco, verf, papier-maché et cetera. Met deze materialen gaan we ons eigen kunstwerk maken.

Project: Net als Van Gogh

Doelgroep: Primair Onderwijs

Projectomschrijving: We gaan met verschillende materialen schilderijen maken. Elke keer een ander onderwerp en ander materiaal. Je leert verschillende technieken en stijlen. Ben jij de nieuwe Van Gogh?

Daphne van Duivenboden:
papier-maché

Daphne van Duivenboden
d.c.duivenboden@hotmail.com

Project: Papier-maché

Doelgroep: Primair Onderwijs

Projectomschrijving: Ik wil kinderen stimuleren om hun fantasie te gebruiken bij het creëren. Samen maken we beelden waarin het plezier ligt in het bedenken van een nieuw schepsel, een fantasieschepsel. Een mens met dierlijke eigenschappen - of een dier met menselijke eigenschappen. En we gaan in vogelvlucht door de geschiedenis van papier-maché, een natuurlijk materiaal waar vroeger meubels, siervoorwerpen en zelfs muren en plafonds werden gemaakt, zoals een plafond in Paleis Soestdijk.

Project: Papier-maché op maat

Doelgroep: Primair Onderwijs

Projectomschrijving: Omdat papier-maché zoveel gebruikt is in de geschiedenis is het mogelijk een workshop papier-maché aan te passen aan bijna elk thema, van poppen maken tot huizen bouwen. Ik laat me graag door de school uitdagen tot een product op maat met aangepast thema.

Felt Amsterdam
Phylène Lemans
www.feltamsterdam.nl

Project: Vilt maken
Doelgroep: Primair Onderwijs
Projectomschrijving: Je werkt met zachte merinowol in vrolijke kleuren; deze wol wordt met water en zeep gewreven zodat het vervilt. Kinderen vinden het heerlijk om met het zeepsop te klieren en ook nog met een eindresultaat naar huis te gaan. Dit project is geschikt voor groep 1 t/m 8. De lagere groepen hebben wel wat meer ondersteuning van een ouder/helper nodig. Het is erg leuk om in kleine groepjes te werken. De kinderen kunnen bijvoorbeeld samen aan één groter wandkleed werken of individuele wandschilderingen maken. Ook kunnen ze bloemen of kettingen maken.

Glaslichtprojecten
Marjolein Wigbold
www.glaslichtprojecten.nl

Project: Glas-in-loodwerkstuk maken
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 8
Projectomschrijving: De leerlingen maken een glas-in-loodwerkstuk van verschillende stukken gekleurd vensterglas. Ze leren glas snijden, slijpen, foliën en solderen. Vanwege de intensieve begeleiding geschikt voor maximaal 8 leerlingen per groep. Workshop 2,5 uur of een lessenreeks.

Project: Hanger maken van email en koperplaat
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 8
Projectomschrijving: De leerlingen zagen eerst een figuur uit koperplaat. Daarna maken ze onder andere met poeders op de koperplaat een figuur. Het werkstuk wordt in een emailleeroventje gesmolten. Deze workshop duurt 2 uur, maximaal 15 leerlingen.

Project: Emailleren
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 7 en 8
Projectomschrijving: Op figuren van koperplaat maken de leerlingen een eigen ontwerp met poeders en glas. Daarna wordt het werkstuk in de oven gesmolten. Deze workshop duurt 1,5 uur, maximaal 15 leerlingen.

Glaslichtprojecten Marjolein Wigbold: emaille

Grafisch Werkcentrum Amsterdam
Carola Rombouts
www.grafischwerkcentrumamsterdam.nl

Project: Gildebroeders voor één dag
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8
Projectomschrijving: De kinderen worden ontvangen als gildebroeders en zusters, en een dagdeel lang ook zo behandeld. Mouwen opstropen, schort aan! Ze maken kennis met de drukkerij: ze leren een straatnaambord zetten en drukken, een vakterm stempelen, een droge-naald, 'toveren', en ook het schoonmaken komt aan bod.

Grafisch Werkcentrum Amsterdam; Gildebroeders voor 1 dag

Jantine Kroeze
www.jantinekroeze.nl

Project: Sieraden maken, vormgeven in metaal
Doelgroep: Primair Onderwijs
Projectomschrijving: Ik creëer een ambachtelijk lesprogramma waarin ik, in de rol van siera-denontwerper, kinderen van elke leeftijdsgroep de ruimte geef om hun eigen koers te varen in het ontwerpen, hameren, smeden, klinken, planeren en schuren van een door mij ontworpen gestructureerd plan. Ik vind het een fascinerende uitdaging om binnen cultureel-educatieve programma's, resultaat gericht te werken en zo te komen tot draagbare en te exposeren sieraden en objecten. Kinderen die plezier beleven aan creatieve avonturen, geven mij zo hun mooiste compliment.

© Renate van de Plassche

Jantine Kroeze: workshop sieraden maken

Joods Historisch Museum, Kindermuseum
www.jhmkindermuseum.nl

Project: Broodbakken: challes bakken (gevlochten broden voor de sjabbat) en matzes bakken (tijdens Pesach)
Doelgroep: Primair Onderwijs
Projectomschrijving: In de keuken van het JHM Kindermuseum kunnen bezoekers van alle leeftijden een challe (gevlochten broodje) bakken. Dit feestbrood wordt gegeten op vrijdagavond bij het begin van sjabbat, de joodse rustdag. In het voorjaar kun je matzes bakken, dat is het platte brood dat tijdens Pesach (joods Pasen) gegeten wordt.

© Chris van Houts

Joods Historisch Museum, Kinder Museum: workshop Challes bakken

Het Maakmuseum
Lilian Janssen
www.maakmuseum.nl

Project: Van wol tot vilt
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8
Projectomschrijving: Viltten lijkt op schilderen - je werkt alleen niet met verf, maar met plukjes merinowol in verschillende kleuren. Water en olijfzeep zorgen ervoor dat de wol vilt wordt. We kunnen viltschilderijen maken, maar ook beelden die in de ruimte kunnen staan of hangen.

Het Maakmuseum: viltvis, een rog is net gerold en klaar, groep 8 De Poolster

Merkwaardig:
rode schoollapjes voor borduurles

Merkwaardig Vereniging Liefhebbers Merklappen
Willeke te Biesebeek
www.merklap.nl

Project: Borduurlessen op scholen
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 4 t/m 8
Projectomschrijving: Merkwadig brengt liefhebbers van merklappen met elkaar in contact met als doel ideeën en informatie te delen over borduren, ontwerpen, verzamelen en bestuderen van merklappen. Graag willen wij schoolkinderen leren borduren. Wij bieden het benodigde materiaal en ondersteuning tijdens de les.

Mobilance
Pieter Kooijman
www.mobilance.eu

Project: Magnetten
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8
Projectomschrijving: In een plankje van triplex zit een magneet verstopt, waardoor dat plankje aan bijvoorbeeld een koelkast kan blijven plakken. Kinderen kunnen zelf een ontwerp op dit plankje maken. Met behulp van een figuurzaag zagen ze hun eigen vorm uit. Na wat schuren tot alles glad is, kunnen ze de vorm aan beide kanten beschilderen. Voor jonge kinderen (tot ongeveer 8 jaar) kunnen voorgezaagde figuren geleverd worden.

Pintura Decoratie
Marjolijn Akkermans
www.pinturadecoratie.nl

Project: Decoratieschilderen
Doelgroep: Primair Onderwijs
Projectomschrijving: In deze schilderprojecten leren de kinderen de basistechnieken van het decoreren. Ze maken onder andere zelf verf, ze werken met allerlei soorten kwasten en ze ontwerpen sjablonen. Deze technieken zijn een goede basis voor het ontwikkelen van hun eigen creativiteit.

Pintura Decoratie: een grotschildering waarbij de kinderen zelf sjablonen en verf hebben gemaakt

Quiltersgilde
Jeanne Hamers
www.quiltersgilde.nl

Project: Textiele verwerking met lapjes, garen, naald
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 5
Projectomschrijving: Bij quilten gaat het om het aan elkaar zetten van stukjes stof (lapjes). Die lapjes vormen samen een grotere lap. Samen met een tussenvulling en een voering worden drie lagen aan elkaar gezet met een rijgsteek. Dat heet quilten. Van die lap kan een dier (plat of driedimensionaal), een armband of een etui gemaakt worden, maar je kunt er ook een schilderij van maken, een kussensloop of een draagtasje. Je kunt de lap versieren met borduurwerk, een leuke stoffen sticker, kralen of knopen. Het hangt er maar van af wat je wilt maken en hoe groot je lap is.

Roos Dansverhalen
Roos Toussaint
www.roosdansverhalen.nl

Project: Viltten en papier-maché
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8
Projectomschrijving: Poppen maken van vilt of papier-maché om daarna met deze poppen een poppen/dansvoorstelling te maken (met een pop kun je emoties uiten die van het kind zelf afkomen, emoties waar het kind zich vaak niet bewust van is). De kinderen kunnen ook de bijbehorende huisjes en dieren van vilt of papier-maché maken. Zelfs de kleren van de poppen kun je van vilt maken!

Roos Dansverhalen: workshop viltten en papier maché; Solo met een handgemaakte struisvogelpop

Stichting KunstGrens
Mario Molina Espeleta
www.kunstgrens.nl

Project: Zelf papier maken

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 4 t/m 8

Projectomschrijving: Kinderen krijgen tijdens deze les een korte inleiding hoe papier gemaakt wordt. Ze kijken naar de dvd De reis van de kraanvogels en kijken daarna naar verschillende soorten papier. Het grote moment is als de kinderen zelf papier gaan maken van oud papier. Het zelfgemaakt papier kunnen ze later gebruiken voor verschillende doeleinde, bijvoorbeeld om er een gedicht op te schrijven.

Stichting KunstGrens:
 Papierfabriek, zelf papier maken

© M. Molina

Theaterprojectenbureau Spring
Paul Sprenger
www.theaterspring.nl

Project: Het maken van een masker van papier-maché

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 7 t/m 8

Projectomschrijving: Het maken van een masker van papier-maché is verdeeld over vier workshops waarbij in elke workshop één onderdeel wordt behandeld, te weten: het maken van de kleivorm; het maken van de gipsen mal; het maken van het masker; het afwerken van het masker. In elke workshop krijgen de leerlingen gerichte instructies over het betreffende onderdeel. Na elke workshop kunnen ze aan de hand van de gegeven instructie zelf doorwerken en de betreffende fase afronden.

Theaterprojectbureau Spring:
 masker van papier-maché:
 een gipsgiet

Tropenmuseum Junior met de tentoonstelling 'de Qi van China'
Arlette de Jong
www.tropenmuseumjunior.nl / www.qigame.nl

Project: Terracottasoldaten maken

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8

Achtergrond: De eerste keizer van China gaf opdracht om van klei een groot leger te maken dat zijn graf zou beschermen. Deze terracottasoldaten zijn nu nog steeds te zien in Xian in China.

Projectomschrijving: In de tentoonstelling is een terracottawerkplaats waar kinderen kopieën maken van de beelden. Ze kunnen ook zelf beeldjes gaan maken. Zo'n terracotabeeldje is een goed relatiegeschenk. Mooi verpakt in een op maat gemaakte doos.

Tropenmuseum Junior:
 tentoonstelling 'de Qi van
 China', terracottasoldaten
 maken

Tuin aan Zee
Nancy Wiltink
www.tuinaanzee.nl

Project: De ambachtenjukebox

Doelgroep: Primair Onderwijs

Projectomschrijving: De Verhalenmobiel kan komen voorrijden op het schoolplein en bij de ingang staat een ambachtenjukebox met 'gouwe ouwe' beroepen. Eén kind kiest een luikje uit, en beeldt (buiten) dit beroep uit. Zodra het geraden is, gaat de hele groep naar binnen en wordt een verhaal verteld waarin dat ambacht een belangrijke rol speelt. De verhalen gaan over: een bakker, een molenaar, een sokkenstopper, een visser, een houtsnijder, een zilversmid, een kaasmaker en een wever. Maximaal vijftien kinderen kunnen tegelijk in de Verhalenmobiel. De jukebox kan ook langskomen in de klas; dan komt de Verhalenmobiel niet mee.

Tuin aan Zee: verhalenmobiel & jukebox

Wilma Bosland: schilderen met terra sigillata

Wilma Bosland
www.wilmabosland.nl

Project: Het keramisch proces

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8

Projectomschrijving: Als beeldend kunstenaar gebruik ik keramiek om mijn beelden te realiseren. Ideaal vind ik het om in de school een ateliersituatie te creëren om zo met groepen kinderen te werken aan een gezamenlijk beeld. Belangrijk vind ik dat kinderen alle fasen van het keramisch werkproces meemaken: eerst het vormen van de klei, dan het aanbrengen van kleur en glazuur, daarna het bakken en tot slot het presenteren. Maar ook leren ze hoe het proces van idee naar een beeld verloopt. De individuele werkstukken worden samengebracht in een groepspresentatie.

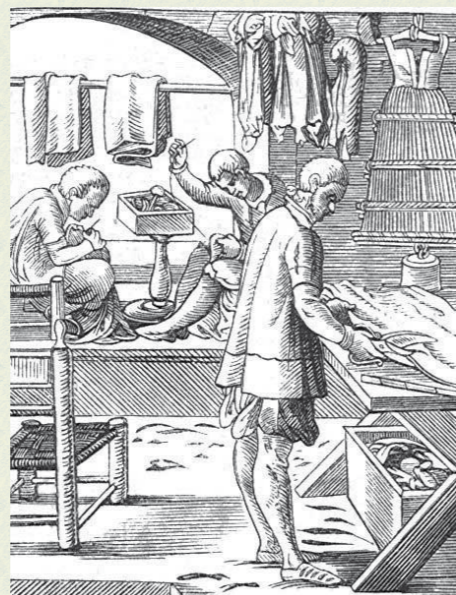
Wilde je in een Middeleeuwse stad een ambacht leren, dan ging je al vroeg bij een meester in de leer. Als leerling van zes of zeven jaar kwam je in zijn huis te wonen. Je ouders moesten daar een flink bedrag aan leergeld voor betalen. De leertijd duurde ongeveer zeven jaar. Na deze zeven jaar kreeg je van de meester een soort diploma: je werd gezel. Als gezel kwam je voor een loon in dienst bij een meester. Een eigen bedrijfje beginnen, dat mocht je als gezel echter niet. Dat mocht alleen een meester. Om meester te worden moest een gezel een meesterproef doen. Daarmee liet hij zien dat hij het ambacht goed beheerste.

Vanaf hun negende of tiende jaar gingen veel meisjes het huis uit om te gaan werken als dienstbode of gingen ze in de leer bij een meestersvrouw. Toch eindigde hun leertijd vaak als ze vijftien waren, de leeftijd waarop ze meestal trouwden. Vrouwen oefenden wel eens een vak uit aan de zijde van een mannelijk familielid, maar ook wel zelfstandig. Ze waren werkzaam in de textiel- en kledingnijverheid, in een brouwerij of bakkerij, of in de levensmiddelenhandel; ze maakten schoenen, handschoenen en hoeden, dreven herbergen en taveernes, of werden leerling-speldenmaker of -drukker. Er was bijna geen vak waarin geen vrouwen werkten. Een weduwe zette vaak zelfstandig het bedrijf van haar man voort en nam haar eigen leerlingen en gezellen in dienst. Vrouwen konden echter, in tegenstelling tot mannen, geen meester worden.

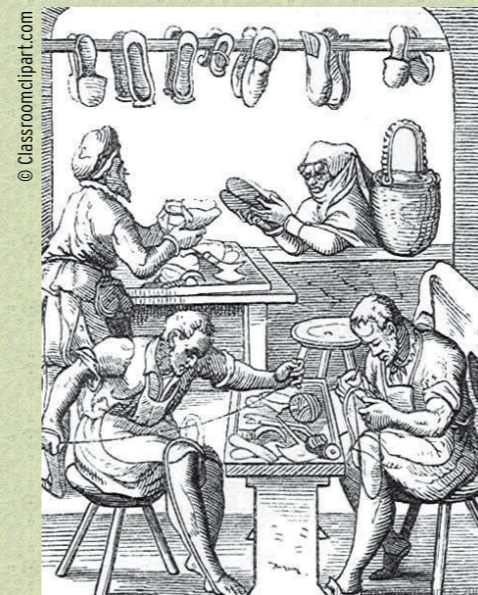
Gilden

Een gilde was een vereniging van ambachtslieden met hetzelfde beroep. Zo hadden apothekers, schoenmakers, bakkers en bierbrouwers ieder hun eigen gilde. Als een jongen in de Middeleeuwen smid wilde worden, dan ging hij niet naar een speciale school, maar ging hij in de leer bij een smid. Als alles goed ging, werd hij na een aantal jaren benoemd tot gezel. Als gezel was hij nog geen volwaardig lid van het gilde, want dat waren alleen de meesters. Een gezel werkte in loondienst bij zijn leermeester.

Als bleek dat de gezel echt goed was in zijn vak, dan kon hij ook meester worden. Hij moest dan eerst een heel goed werkstuk maken, een meesterstuk, een duur en ingewikkeld werk. Veel gezellen bleven daarom hun hele leven knecht. Als het gilde dit meesterstuk wel goed keurde, dan werd een gezel meester. Een meester mocht een eigen bedrijf beginnen. Het gilde bepaalde hoeveel leerlingen en gezellen een bedrijf mocht hebben. Het gilde verdeelde ook het werk over de verschillende leden. Als een gildebroeder zich misdroeg en slecht werk afleverde, mocht hij geen lid meer blijven van het gilde.

Kleermaker

Schoenmaker

Ambachtenoverzicht

Barbier	Hoefsmid	Papiermaker
Beeldhouwer	Horlogemaker	Parfumeur
Beenbewerker	Houtdraaijer	Pijlenmaker
Behangmaker	Houtsnijder	Plateelschilder
Bijenkorfvlechter	Kaarsenmaker	Poppenmaker
Blaasinstrumentenmaker	Kaasmaker	Porseleinschilder
Blokfluitbouwer	Kantklosser	Pottenbakker
Boekbinder	Kleermaker	Pruikenmaker
Boekdrukker	Kok	Scheepsmodelmaker
Borduurster	Klokkengieter	Schilderijrestaurateur
Bottermodellenbouwer	Klokkemaker	Schrijver
Bronsgieter	Klompemaker	Siersmid
Brouwer	Koperslager	Sigarenmaker
Camerabouwer	Kruidenier	Smid
Cartograaf	Kuiper	Spinster
Ciseleur	Kunstsmid	Stoelenmatter
Drukker	Leerbewerker	Teenvlechter
Emailleur	Lijstenmaker	Timmerman
Fietsenmaker	Mandenmaker	Tingieter
Glas in lood maker	Mattenvlechter	Touwslager
Glasblazer	Meubelmaker	Veldsmid
Glasgraveur	Mostermaker	Vioolbouwer
Goudborduurster	Nettenbreier	Visroker
Goudsmid	Orgelbouwer	Wagenmaker
Handwever	Ornamentmaker	Wever
Hoedenmaker	Palingroker	Zeilmaker

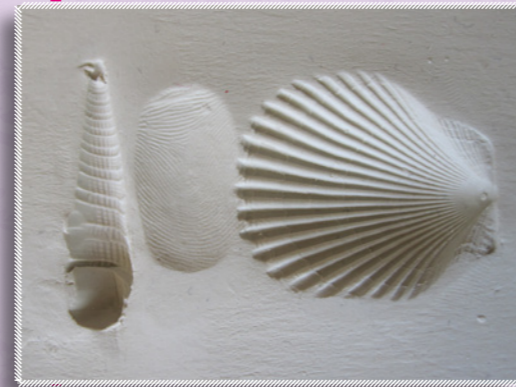

Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs

akelei
akelei Hertzberger
www.akelei.nu

Project: Porselein-klei en reliëf

Doelgroep: Primair Onderwijs, Voortgezet Onderwijs en Speciaal Onderwijs
Projectomschrijving: Wat is klei - waar vind je klei - welke eigenschappen kent klei - waarvoor gebruikt de mens klei - kleur en klei - stook temperaturen en klei - krimp, hardheid, de klank verraad de stooktemperatuur. Vooral in porselein-klei kun je prachtige afdrukken maken. Speuren naar reliëf: van je duim afdruk, schoenprofielen, putdeksels, zegelring... Welke afdruk laat je achter hier op aarde? (maanlanding+footprint) Identiteit, eigenheid, herkenbaar zijn, het ontwerpen van een 'eigen' stempel 'dit ben ik symbool'. Ik bespreek graag vooraf met de school, tot welk resultaat reliëf en klei zullen leiden: kralen, amuletten, rolzegels, tegeltjes, mozaïekdelen... ik breng een eigen oven mee.

akelei: workshop porselein-klei en reliëf

Amsterdams Grafisch Atelier (AGA)
Kristien van den Oever
www.amsterdamgrafischatelier.nl

Project: Etsen en zeefdrukken

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 6 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Het AGA is het oudste grafisch atelier van Nederland (1958). Je kunt er werken met steen- en hoogdruk (bijvoorbeeld voor lino- of houtsnedes), etspersen, met zeefdruk op papier en textiel. Ook hebben we groot formaat digitale printers. Kunsteducatiewerkshops zijn mogelijk op verschillende persen, met kinderen vanaf 10 jaar. Kunsteducatief aanbod:

- Etsen (droge naald op perspex; spiegelbeeld, dubbeldruk) zonder gebruik van zuurbaden
- Etsen in combinatie met hoogdruk (van bijvoorbeeld lino- en houtsnedes)
- Letterzetten
- Zeefdrukken: posters ontwerpen (met namen voor groep 7/8; die kunnen posters maken voor hun eindmusical)
- T-shirts zeefdrukken.

Amsterdam Grafisch Atelier

Atelier Gerben Ligtelijn
Beeldhouwer/schilder, eerstegraads docent Kunstonderwijs
Gerben Ligtelijn
www.gerbenligtelijn.nl

Project: Ambachten uit de Oudheid

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: 1: Maken van rolzegels (Mesopotamië) van gips of klei en deze afdrukken op kleitabletten of gebruiksvorwerpen, rond de thema's reliëf, taal en teken, stripverhalen en sieraden. 2: Doosjes en kistjes maken van hout of karton. Bewaren voor de eeuwigheid rond de thema's: Egypte, geheim, bewaren en rouwverwerking. 3: Engobeschilderen (kleislib in diverse kleuren) op klei of borden rond de thema's geometrische decoratie, Griekse vazen, Afrika, of Mexico.

Project: Ambachten uit de Renaissance

Doelgroep: Primair Onderwijs groep, 3 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: 1: Majolicaschilderen op voorgebakken servies, rond de thema's Della Robbia, Delfts blauw, Makkum en serviesgoed. 2: Beeldhouwen in gips of speksteen, rond de thema's naar binnen denken, spiraal en balans. 3: Drogenaaldtechniek op plastic etsplaat, rond de thema's licht en donker, structuur en spiegelbeeld.

Project: Ambachten uit de 20e eeuw

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: 1: Linosnede in zwart-wit en kleur rond de thema's grafiek en kleurenleer. 2: Stempelen, spatten en dubbing met inkt en houtskool rond de thema's doordruk, ritme en herhaling. 3: Bouwsels en/of voertuigen van golfkarton, rond de thema's stad, huisplanning en het vervoer van de toekomst. 4: Figuurzagen in MDF van eigen schaduwportret.

Berdien Nieuwenhuizen
www.berdien.com

Project: Spinnen, weven, borduren en appliceren, kant maken, naaien, designontwerpen op papier, afbonden en verven, eventueel ook batikken

Doelgroep: Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Vanuit mijn textielachtergrond kan ik op eenvoudige wijze veel technieken aanbieden. Behalve bovengenoemde technieken horen daar natuurlijk ook haken en breien bij. Tijdens mijn stage (IVKO, Amsterdam) voor mijn eerstegraads lesbevoegdheid aan de HKU heb ik gemerkt dat veel leerlingen een grote behoefte hebben om deze technieken te leren. De leerlingen hebben veel goede ideeën, maar weten vaak niet hoe ze die kunnen realiseren.

De Blauwe Deur:
Bert Smit pottenbakker

De Blauwe Deur Kunstprojecten
Annelies Vessies
www.deblauwedeur.nl

Project: Pottenbakken, schapen drijven, paardentramvervoer
Doelgroep: Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: In een landelijke omgeving, in de duinen van Heemskerk, worden diverse ambachten aangeboden. Er is bijvoorbeeld een pottenbakkerij die gebruiksvoorwerpen maakt zoals mezenpotten, baardmankruiken, heksenpotten, serviesgoed. Dit atelier maakt onderdeel uit van een originele duinwoning, het 'Voerhuis'. De pottenbakker, Bertus Smit was vroeger boswachter. Op afspraak kan een demonstratie worden gegeven.

Creatief op School
Femke Hoyng
www.creatiefopschool.nl

Project: Ouderwetse tekenfilmspelletjes, tekenfilm maken met de oude knip- en plaktechniek
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 5 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: In groepjes maak je een animatiefilm. Lekker zelf tekenen, knippen en plakken met gewoon papier en tekenmaterialen. De opnamen zijn wel met een computer, maar het werken zelf is heel fysiek en vraagt goede samenwerking. Met 'veel-plezier'-garantie!

Creatief op school: tekenfilms maken met de knip-uit techniek

Henna Workshop
Etty Griffioen Elbaz
ettyeg@gmail.com

Henna workshop door Etty Griffioen Elbaz: technieken uit de hele wereld

Project: Henna-workshop, leren en creëren
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 6 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Eén les of een serie lessen, waarin de deelnemers over de traditie van henna leren, zowel theoretisch als praktisch. Ze oefenen veel nieuwe technieken uit de hele wereld, en met gebruik van verschillende materialen maken ze een artistiek werkstuk.

© Etty Griffioen Elbaz

Henny Beilemans
hennybeilemans@planet.nl

Project: Haken en Maken (textieltechniek)
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 6 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Na een uitleg en demonstratie van een aantal eenvoudige haaksteken, gaan de leerlingen zelf haken. Als ze de techniek enigszins onder de knie hebben, gaan ze een rand haken rond een gelamineerde afbeelding (plaatjes van moderne iconen, bijvoorbeeld voetballers of filmsterren) ter grote van een medaillon, sleutelhanger of broche. De leerlingen leren de beginselen van een oude handwerktechniek in combinatie met een hedendaags beeld waardoor een uniek persoonlijk object ontstaat.

Henny Beilemans: haken en maken

Project: Borduren
Doelgroep: Primair Onderwijs
Projectomschrijving: De leerlingen krijgen een kleine leergang door de borduurgeschiedenis aan de hand van beeldmateriaal. Vervolgens gaan ze een paar aangeleerde eenvoudige steken oefenen, waarna ze hun eigen naam borduren met kleurige wol. Het lapje met de naam naaien ze uiteindelijk op een persoonlijk voorwerp, bijvoorbeeld hun rugzak, sweater of jeans. De leerlingen leren naast deze oude handwerktechniek ook de basishandelingen van het werken met naald en draad (draad in een naald steken, knoopje leggen et cetera).

Kunstgras: leerbewerken lessen en workshops

Kunstgras
Daphne Hoolwerf
www.kijkopkunstgras.nl

Project: Leer bewerken
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Leer bewerken komt oorspronkelijk uit Canada en de Verenigde Staten. Met dit natuurproduct gaan de deelnemers aan de slag; ze maken een voorwerp naar zelfgemaakt ontwerp. Ze leren diverse verbinding- en versieringstechnieken toe te passen.

maX Music
Menno Wiegeraad
www.maxmusic.nl

Project: Mobielhoesjes maken
Doelgroep: Primair Onderwijs, Voortgezet Onderwijs en Speciaal Onderwijs
Projectomschrijving: Met diverse materialen maken deelnemers een hoesje voor een mobiele telefoon. Ze doen ervaring op met materialen als vilt, wol, leer en kunststoffen. Met technieken zoals knippen, naaien en plakken stellen de deelnemers een uniek kunststukje samen dat ze mee naar huis mogen nemen.

maX Music:
mobielhoesjes maken van vilt

Mieke Marx / Beeldend kunstenaar in de klas
www.miekemarx.com

Project: Vilten
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 6 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Kinderen maken een mooi, kleurrijk lapje, een hoesje voor hun mobieltje of iets anders geks van vilt. Voorbeelden en verhalen over de traditie van vilt passeren de revue. Spierballen en leuke liedjes voor tijdens de noeste arbeid zijn een must!

Mieke Marx: workshop vilten

Petra Verboeket: Moderne Iconen

Moderne iconen
Petra Verboeket
www.petraverboeket.nl

Project: Vergulden (verzilveren)
Doelgroep: Primair Onderwijs, Voortgezet Onderwijs en Speciaal Onderwijs
Projectomschrijving: In het voetspoor van antieke beschavingen ervaren leerlingen de spannende en magische techniek van het vergulden (verzilveren). Een zelfgemaakt kunstwerk wordt door elke leerling zelf verguld of verzilverd. Alle werken samen vormen een groot en vooral schitterend kunstwerk!

Movies that Matter
www.moviesthatmatter.nl/educatie

Project: Film: Arif Hossein - ETV Dhaka (28 minuten)
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 7 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs, onderbouw
Projectomschrijving: Een korte film over de 13-jarige Arif Hossein uit Bangladesh. Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat beschildert hij riksja's, maar daarvoor krijgt hij slechts heel weinig betaald. Naast dit zware werk gaat hij ook naar school en werkt hij voor een populair televisieprogramma, waarin hij de gevolgen van kinderarbeid onder de aandacht brengt.

Project: Film: China Blue (50 minuten)
Doelgroep: Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: De 16-jarige Jasmine werkt als losse-draadjesknipper in een jeansfabriek en woont met haar vriendinnen op het terrein van de fabriek. Haar loon is 6 dollarcent per uur; overuren krijgt ze niet extra betaald. In haar dagboek beschrijft Jasmine haar dagelijks bestaan: iets wat ons erg aan slavernij doen denken.

Het Rembrandthuis: afdruk bekijken bij workshop prenten maken

Museum het Rembrandthuis
Afdeling Educatie
www.rembrandthuis.nl

Project: Prenten maken in Museum het Rembrandthuis, grafische technieken
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 6 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Rembrandt heeft niet alleen schilderijen gemaakt, maar ook meesterlijke etsen. In Museum het Rembrandthuis kunnen schoolklassen grafische workshops krijgen. Iedere leerling maakt een prent naar een eigen tekening. Er zit altijd een rondleiding bij door het huis en langs de etsen van Rembrandt. Reserveer minimaal 2 weken van tevoren - 15 leerlingen per groep.

Een herwaardering van het ambacht is bittere noodzaak

De verwachting is dat Nederland in de nabije toekomst een schrijnend tekort aan goede ambachtslieden gaat beleven. Schilders, timmermannen, stukadoors, schoenmakers, ze zullen straks hard nodig zijn, veel meer dan nu worden opgeleid. Een herwaardering van het ambacht is daarom hard nodig. En dan gaat het er niet alleen om dat meer jongeren een ambacht ambiëren en er voor willen leren, maar ook dat de samenleving ambachtelijk werk op waarde weet in te schatten. Dat de belangstelling voor het ambacht de afgelopen decennia snel weg sijpelde was niet zo gek gezien de nadruk op kennis, en op kenniswerk. Kinderen die dat werk konden, gingen studeren, en kinderen die dat niet konden, nou ja, jammer voor hen, zij moesten iets anders, iets minders doen. Wij kenniswerkers, want ik behoor daar ook toe, kijken wat meewarig naar het gedoe in het praktijk onderwijs. Voor de loodgieter die bij ons langs komt, hebben we nauwelijks aandacht. Als hij het lek maar repareert.

Hoe stom kunnen we zijn. Dat is mij nu wel duidelijk. Het was me al opgevallen hoe mensen die met hun handen werken goed nadenken over wat ze doen. Ga ik een lek repareren, dan gaat alles fout. Het lukt me gewoon niet. Werk ik met een goede loodgieter, dan valt me op hoe zorgvuldig hij te werk gaat. Richard Sennett, een socioloog, versterkte mijn inzicht in mijn beperkingen als kenniswerker, en de bijzondere kwaliteiten van een goede ambachtsman (of vrouw). Een ambachtsman, zo stelt Sennett, werkt niet alleen met de handen, maar ook met het verstand en met het hart. Een ambachtsman ontwikkelt inzicht en intuïtie en doet zijn werk met gevoel en passie.

Kolom Praktijkcollege Noord:
vijftienjarige Dayenne borduurde het voetje van haar broertje

Dat laatste blijkt als ik ambachtslui vraag naar wat hen beweegt. Zoals de installateur onlangs. Nee, het gaat niet om het geld. Zijn genoegdoening komt wanneer hij een lastige klus heeft, zoals bij mijn verouderde installatie in een oud huis, en het hem lukt om die klus te klaren. Het geeft bevrediging om te merken dat je goed in je vak bent. Wat hem evenwel stak was dat opdrachtgevers, en ook zijn baas, zijn vakmanschap niet op waarde weten te schatten. Mensen klagen gauw dat hij te lang bezig is en dat hij zo duur is. En daar gaat het nu om. Dat vakmanschap op waarde wordt ingeschat. Dat opdrachtgevers weten dat installeren een vak is, en dat de ene installateur een betere vakman is dan de andere. Dat er iets is als voortreffelijkheid. Het leren van een vak is een kwestie van hard werken, veel doen en veel blijven doen. Sennett merkt op dat je een handeling 10.000 keer moet doen om haar goed te doen. Oefening baart kunst, zeggen we dan.

Het zou helpen als ambachtslui een meestertitel kunnen verdienen. Een meester is dan die ambachtsman of vrouw die heeft laten zien het vak goed te beheersen, creatief te zijn, overtuigend om te kunnen gaan met opdrachtgevers, en de kennis door weet te geven aan gezellen. Duitsland kent een dergelijk systeem en daar is de waardering voor ambacht-schap dan ook veel groter. Het goed kunnen maken van dingen, oogst daar respect.

Inmiddels neemt in Nederland de aandacht voor het ambacht toe. Ik doe momenteel een vergelijkend onderzoek naar de ambachtscultuur in verschillende landen. In Japan en Italië leeft het ambacht. Als je door Italiaanse steden loopt kan je ze zien werken. Japanners hechten grote waarden aan ambachtelijk werk. Koken is voor hen een ware kunst. Ze

weten er ook veel van. Wellicht bewegen Nederlanders zich in die richting. Mensen ontwikkelen een behoefte aan echtheid, aan authenticiteit. Daar kunnen ambachtlieden van profiteren. Het helpt om te beseffen dat ook academici ambachten beoefenen. Denk maar eens aan chirurgen, tandartsen, architecten en musici. Zij werken immers ook met hun handen, hun verstand en hun hart. Zet die herwaardering door, dan zullen jongeren zich gaan realiseren dat het streven om ergens goed in te worden, een vak onder de knie te krijgen, gaat lonen. Dan kunnen ze zich met trots kunnen vergelijken met studenten die aan de universiteit vrije tijdmanagement of iets dergelijks studeren. Want zij hebben tenminste een vak, zij kunnen tenminste iets maken.

Voor het onderwijs betekent dit dat vakmanschap weer centraal moet komen te staan. De minister van onderwijs lijkt die focus te ondersteunen door nadrukkelijk over het belang van vakmanschap te spreken. Om het ambacht verder te stimuleren is een bepaalde vorm van organisatie nodig zodat een keurmerk mogelijk is alsook erkenning en controle van de meestertitel, en de definiëring van nieuwe ambachten. Van onze oosterburen kunnen we leren hoe we het meester-gezel systeem in ere zouden kunnen herstellen. Dit alles is geen luxe, het is niet voor de sier. Het is bittere noodzaak. Want zonder goede ambachtslui zijn wij kenniswerkers hopeloos verloren.

Arjo Klamer

Arjo Klamer is hoogleraar culturele economie aan de Erasmus Universiteit en lid van het platform ambachtseconomie van het hoofdbedrijfschap ambachten.

Sonata Lepaite
sculpturepods@gmail.com

Project: Van herschepping tot schepping

Doelgroep: Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs, onderbouw

Projectomschrijving: In het begin van mijn lessencyclus nodig ik de leerlingen uit om aan een happening (een spectaculaire openbare, spontaan lijkende, maar vooraf bedachte gebeurtenis) mee te doen. Hiervoor gebruik ik een zelfgemaakte krantenponcho. Een aantal instructies geef ik in mijn moedertaal (Litouws). Uit ervaring weet ik dat de kinderen deze gebeurtenis als speels, spannend en boeiend ervaren. Vervolgens laat ik ze een bijzonder en soortgelijk werkproces doormaken/beleven, vergelijkbaar met het mijne als ik aan het werk ben. Van gebruikte kranten maken de leerlingen zelf hun eigen basismateriaal (pulp). Ze leren om oud papier te transformeren. Dit doen ze door het te scheuren, bevochtigen, kneden en een of meerdere kleurpigmenten toe te voegen. Vervolgens creëren ze een werk.

Sonata Lepaite: pulp kneden, groep 6

Stichting Agogô: project Berimbau, een muzikale boog maken

Stichting Agogô
Carlos Sabelis
www.agogo.nl

Project: Berimbau (een muzikale boog) maken

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 3 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs

Projectomschrijving: In de swingende Braziliaanse 'vechtdans' capoeira maken de beoefenaren de muziek zelf. Leidinggevend instrument hierin is de berimbau. Deze uit Afrika afkomstige muzikale boog is de oervader van de snaarinstrumenten. Een aan de boog bevestigde kalebas dient als klankkast. De snaar wordt aangeslagen met een stokje. Met een kiezel of grote munt kunnen enkele toonvariaties gemaakt worden. Door het naar het lichaam van de bespeler gerichte klankgat te sluiten en te openen ontstaat een Wah-wah-effect. Dit aanbod kan aansluiten bij de muziekles en ook als onderdeel aangeboden worden binnen een cursus of workshop capoeira.

Stichting Norbau
Norbert Wille
www.norbau.nl

Project: Workshop papierscheppen, papiermarmeren en boekbinden

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 7 t/m 8, Voortgezet Onderwijs, onderbouw, en Speciaal Onderwijs, onderbouw

Projectomschrijving: In 3 lessen maken de leerlingen een boek waarbij ze het papier zelf maken, de kaff marmeren en de bladen binden. We werken zoveel mogelijk met oud papier en natuurlijke materialen. Na afloop heeft iedere leerling zijn eigen boekje gemaakt.

Stadshout:
Kinderen timmeren
nestkastjes van stadshout

Stichting Stadshout
Crisow von Schulz
www.stadshout.nu

Project: Van boom tot product, houtbewerking

Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 5 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs

Projectomschrijving: Kinderen leren het productieproces van hout. Met een mobiele zaag zagen wij stadsbomen uit Amsterdam tot timmerhout en geven de bomen een tweede leven. Onder professionele leiding maken de kinderen diverse voorwerpen van het hout: van nestkastjes tot bloembakken, tafels en banken.

Textiel Lab 2010 KM
Karin Marseille
www.karinmarseille.nl

Project: Breien, haken, knopen, borduren

Doelgroep: Primair Onderwijs, Voortgezet Onderwijs en Speciaal Onderwijs

Projectomschrijving: Zowel kleine, meer individuele projecten - zoals 'brei van je oude jeans een hippe rok' - als grote gezamenlijke projecten - zoals het ontwerpen en uitvoeren van wandkleden ter verfraaiing van grote open ruimtes in de scholen, wandkleden die ook nog een geluiddempende werking hebben.

Textiel Lab 2010 Karin Marseille: workshop breien

© Angelo Goedemondt

Weefnetwerk: ceinturen weven

Weefnetwerk
Renée Campagne
www.weefnetwerk.nl

Project: Weven, getouwweven, karton/raamweven, band/kaartweven en aanverwante technieken, zoals spinnen en viltten
Doelgroep: Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: De landelijke vereniging "Weefnetwerk" heeft voor alle leeftijden mogelijkheden om met het boeiende ambacht van weven aan de slag te gaan. Zowel in de vorm van lezingen, demonstraties, maar ook met het zelf doen, op vele manieren.

Willemijn's handenarbeid & mozaïek
Willemijn Harmsen
wvandemeene@hotmail.com

Project: Mozaïekwerk, keramische of/en glasmozaïeken maken
Doelgroep: Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Mozaïeken is een zeer oud ambacht. De leerling leert gereedschappen hanteren voor de gekozen materiaal soort, leert het componeren van een afbeelding, en realiseert een duurzaam werkstuk.

Project: Figuurzagen
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 5 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Materialen als triplex, mdf en perspex kun je figuurzagen, waarbij je volgens tekening/voorbeeldontwerp eenvoudige of ingewikkelder werkstukken kunt realiseren, zowel twee- als driedimensionaal. Inclusief afwerking.

Project: Gipsbeeldhouwen
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 5 t/m 8, en Voortgezet Onderwijs
Projectomschrijving: Gips wordt al heel lang gebruikt. De leerlingen zullen het samen aanmaken in een grote tobbe, waarna ze er individueel mee aan de slag gaan. Het (leren) kijken en beeldhouwen van buiten naar binnen vraagt onze aandacht hierbij.

Willemijn's handenarbeid & mozaïek

ZachtAardig: verse wol

ZachtAardig
Annalies van Eerde
www.zachtaardig.nl

Project: Kennismaking met wol & vilt
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 5 t/m 8, Voortgezet Onderwijs en leerkrachten
Projectomschrijving: Van wol wordt vilt gemaakt, de alleroudste textielsoort. In twee lessen van 60 minuten krijgen kinderen de gelegenheid om op een leuke manier kennis te nemen van allerlei soorten wol... en natuurlijk van schapen. Er bestaan heel zeldzame en bijzondere schapen, er zijn wel 600 soorten! Wat is nou zo bijzonder aan wol? Wat zijn de bijzondere eigenschappen? Aan het eind van de les weet de leerling het.

Zuiderzeemuseum
Martine Drenth
www.zuiderzeemuseum.nl

Project: Aan het werk!
Doelgroep: Primair Onderwijs, groep 7 t/m 8, en Voorgezet Onderwijs, leerjaar 1 en 2
Projectomschrijving: De leerlingen volgen workshops bij de touwslagerij, zeilmakerij, mandenmakerij en smederij. Ze nemen hun werkstuk mee naar huis. Daarnaast speuren ze aan de hand van grondstoffen naar de ambachten in het museum. Welke grondstof hoort bij welk ambacht?

Zuiderzeemuseum: Aan het Werk!
Het ijzer smeden als het heet is in de smederij

© Willem van der Zee

Voortgezet Onderwijs

Het Persmuseum
Ineke Eisma
www.persmuseum.nl

Project: "FF een krant maken", oude ambachten letterzetter en courantier

Doelgroep: vmbo, brugklassen

Projectomschrijving: Deze workshop leert je alles over de krant, van vroeger tot nu. In het praktijkgedeelte van de workshop gaan leerlingen zelf aan de slag met loden letters, een drukpers en inkt.

© Ineke Eisma

Het Persmuseum: leerlingen Montessori College Oost; workshop een krant maken.

School der Poëzie (SdP)
Daniël Bulthuis
www.schoolderpoezie.nl

Project: Ambacht: maken van Landkoffers

Doelgroep: Voortgezet Onderwijs, 1e klas vmbo t/m 6e klas gymnasium

Projectomschrijving: Landkoffers is sinds 1997 een zeer succesvol (inter)nationaal project van SdP. Wie heeft zich nooit afgevraagd wat hij meeneemt als er brand uitbreekt of welke cd's mee moeten naar dat onbewoonde eiland? Denk daarover na, stop je dierbaarste, vreselijkste, mooiste herinnering in een koffer, en maak daar een gedicht bij.

School der Poëzie: project maken van landkoffer Afrika

De aanpak van een museum

Al doende leert men. Deze spreuk bestaat al vijfhonderd jaar, en mensen uit de praktijk zijn het er nog altijd mee eens. Door iets zelf te doen, te voelen, te ruiken, te proeven, te proberen, krijg je pas echt de smaak en de kneepjes van het vak te pakken. Helaas zijn vandaag de dag techniek en technische vakken en beroepen niet populair, en vinden bedrijven nauwelijks goedopgeleide kandidaten voor banen waar vakmanschap voor nodig is. Dat is een mooie tegenstelling in deze tijd: alles lijkt dan wel digitaal en virtueel te worden, maar achter de schermen ligt een hele wereld van slimme oplossingen die zijn bedacht en voor het eerst gemaakt – een prototype is meestal handmatig in elkaar geknutseld. Jong geleerd is oud gedaan. Culturele instellingen hebben een mooie kans om jonge mensen in te wijden in de wereld van handwerk en techniek. Ambachten zijn vaak de hightech van vroeger. Kinderen en jongeren leren waar nieuwe ontwikkelingen vandaan komen, krijgen bewondering voor geoefende vingers en gaan creatieve oplossingen verzinnen voor hedendaagse vraagstukken.

In het Zuiderzeemuseum gaat het bij ambachten niet alleen om voorwerpen en gereedschappen, maar ook om de kennis van materialen, technieken en vormtaal, en de vaardigheid om die kennis toe te passen. Wetenschappers

en praktijkmensen werken hand in hand aan de verdieping en de presentatie van historische ambachten. 2011 is voor het Zuiderzeemuseum het 'Jaar van het Doen', waarin ambachten centraal staan. In het nieuwe educatieve programma *Aan het werk!* voor groep 7 en 8 kunnen leerlingen voor het eerst ook zelf ambachten leren: in de touwslagerij, de zeilmakerij, de mandenmakerij en de smederij maken ze hun eigen werkstuk. *Aan het werk!* blijft ook na 2011 bestaan.

Het museum nodigde de Nederlandse vormgevers van Studio Makkink & Bey uit om een tentoonstelling te maken die het belang van ambachten voor ontwerpers van vandaag onderzoekt. De tentoonstelling *NIJVER/heden* vertrekt vanuit het besef dat wat wij nu ambachten noemen, in het verleden de eigentijdse industrie was – denk bijvoorbeeld aan de honderden vakmannen die in een paar maanden tijd een VOC-schip produceerden. Voor Makkink & Bey is de cultuurhistorie van het Zuiderzeegebied als een gereedschapskoffer, een levende bibliotheek, om uitdagingen in de 21ste eeuw aan te pakken: duurzame grondstoffen, productie en handel.

Kris Callens
Hoofd Collecties & Presentaties
Zuiderzeemuseum, Enkhuizen

© Willem van der Zee

Zuiderzeemuseum: Aan het werk!
Met wilgentenen vlechten in de mandenmakerij

Er is steeds meer aandacht voor ambachten. Er was in 2011 een 'Week van het Ambacht', 'De nacht van het Ambacht' en een beurs in de Rai: 'Meesterlijk, design en ambacht'. Op de 'Nacht van het Ambacht' sprak minister Kamp van Sociale Zaken en Werkgelegenheid: "Volgens mij zijn de ambachten de ruggengraat van de Nederlandse economie. De mensen die een ambacht beheersen houden onze economie aan de gang en zorgen voor de kwaliteit van het leven in ons land."

■ **Ambachtseconomie.nl**

De ambachtseconomie moet beter op de kaart gezet worden. Naast informatie over het belang van de ambachtelijke beroepen voor onze economie en samenleving vindt u op deze site ook alles over het Platform Ambachtseconomie. Het Platform wil de ambachtelijke beroepen een stem geven.
www.ambachtseconomie.nl

■ **Week van het Ambacht**

Elk jaar vindt de Week van het Ambacht plaats om ambachtelijke beroepen bij jongeren onder de aandacht te brengen.
www.weekvanhetambacht.nl

■ **Ateliers in de Pijp**

Ambachtelijke bedrijven in de Pijp: meubelmakers, restauratoren, stoffeerders en nog veel meer.
www.ambachten-depijp.nl

■ **Historische prenten**

Afbeeldingen van oude ambachten en bedrijven.
www.houwie.net/histprent_atlas1.html

■ **Zuiderzeeambachten Enkhuizen**

Een groep ambachtslieden die zelf het vak hebben uitgeoefend of nog steeds uitoefenen. Deze groep geeft demonstraties op diverse soorten evenementen, zoals schoolfeesten.
www.zuiderzeeambachten.nl

■ **Zelf uitvinden welk ambacht bij je past**

Alles wat u zou willen of moeten weten over tientallen ambachtelijke beroepen. Naast een beschrijving van taken en werkzaamheden, ziet u welke opleidingen er zijn, en welke mogelijkheden en kansen elk ambachtelijk beroep te bieden heeft. www.vaktoppers.nl

■ **Startpagina ambachten**

Op deze pagina vindt u informatie over ambachten en ambachtelijke bedrijven. www.ambacht.startpagina.nl

■ **Inhuren ambachtslieden**

Ambachtslieden die hun beroep nog uitoefenen of personen die zich hobbymatig met een ambacht bezighouden, kunnen worden ingehuurd. Hier vindt u ook een uitgebreide lijst met ambachten.
www.ambachten.nl

■ **Oude Ambachten en Speelgoed Museum**

Dit museum in Terschuur, in de gemeenste Barneveld, biedt een verzameling oude ambachten. U vindt er een oude smidse, een scharensliiep, een drogisterij, een mandenvlechter en talloze ambachten uit de vorige eeuw.
www.ambachtenmuseum.nl

■ **Het Klokhuis**

Op de website van Het Klokhuis staat een aantal filmpjes over ambachten. www.hetklokhuis.nl - vul bij 'zoeken' in: ambachten of hoefsmid.

■ **NTR: School tv**

School tv heeft de uitzending Trots op hun werk. In de Middeleeuwen werd het werk van ambachtslieden steeds beter van kwaliteit en ook steeds belangrijker voor de bloei van de stad.
www.schooltv.nl/beeldbank/clipdigibord/20050614_middel-eeuwen03

■ **Gevelstenen**

Amsterdam kent veel gevelstenen waarop een ambacht te zien is. www.amsterdamsegevelstenen.nl

■ **CriCri Atelier**

Cristina Pacciani begeleidt kinderen en volwassenen in haar atelier bij verschillende workshops, zoals vilten, fresco's en kaarsen maken. In haar winkel zijn onder meer viltwerk en kaarsen te koop. Overtoom 303 in Amsterdam.
www.cricri.nl

■ **Textielmuseum**

Voor het onderwijs heeft het Textielmuseum in Tilburg veel te bieden. De TextielAcademie, de educatieve afdeling van het museum, biedt voor onderwijsgroepen programma's aan rondom textiel, vormgeving, materialen, techniek en historie.
www.textielmuseum.nl

■ **Nederlands Leder en Schoenen Museum**

Het bovenwerk van een schoen eist al zo'n 35 handelingen voordat het aan een zool bevestigd kan worden.
www.schoenenmuseum.nl

■ **Landelijke stuurgroep handwerken van de Vrouwen van Nu (LSH)**

Binnen deze organisatie is er veel kennis en expertise van diverse handwerktechnieken, bijvoorbeeld quilten, borduren, weven, haken en breien. Traditionele en moderne toepassingen.
www.nbvp.nl

■ **Educatieve website over molens**

Alles wat u altijd al wilde weten over molens, voor docenten en leerlingen. www.moleneducatief.nl

■ **Boeken over ambachten**

■ **Oude ambachten en beroepen**

Auteur: Gerjan Heij. ISBN 978-90-5897-842-4

■ **De schoolplaat. Ambachten en bedrijven**

Samengesteld door H. Scheepstra en W. Walstra. ISBN 978-90-75531-84-8

Al eens een beeldhouwer, een zilversmid of een restaurator van oude meesters aan het werk gezien?

Vakmanschap in de Jordaan biedt een kijkje achter de deuren van verborgen ateliers in de Jordaan, van oudsher dé plek voor nijverheid in Amsterdam.

Tijdens *Vakmanschap in de Jordaan* stellen gepassioneerde vakmensen hun werkplaats open en delen zij hun liefde voor het ambacht. Ze nemen u mee in het denkproces van ontwerpen, ontwikkelen en vervaardigen van een uniek werkstuk. Ontdek waar de inspiratie vandaan komt, welke gereedschappen het meest tot de verbeelding spreken en hoe expertise en vernieuwing ontstaan.

In de Jordaan vindt u onder andere de volgende vakmensen: *boekmaker, leerbewerker, beeldhouwer, goudsmiden, grafisch atelier, restaurator, zilversmid, meubelstofeerder, hoedenmaker, kunstschilder.*

De Jordaan zoals die oorspronkelijk was: het rijk van de vakman.

www.vakmanschapindejordaan.nl
www.tussentaalenbeeld.nl

Vakmanschap in de Jordaan:
Leerbewerker Andrea Monti
en Goudsmid

Van de honderden Amsterdamse straten hebben vele een naam met betekenis uit een ambachtelijk verleden. Caroline van Houten, interne cultuurcoördinator Asvo school, is op zoek gegaan naar straatnamen die een relatie hebben met een ambacht. Bij de meeste straatnamen ziet u direct welke ambacht het is.

Aambeeldstraat	Leidekkerssteeg
Bakkersstraat	Lijnbaansgracht
Bankwerkerij	Mandenmakerssteeg
Beitelkade	Molenwerf
Bezembinderspad	Muntplein
Binnen Vissersstraat	Nieuwe Gietersstraat
Blazerpad	Nieuwe Looiersstraat
Bloedstraat	Olieslagerssteeg
Blokmakerstraat	Orgeldraaierspad
Breeuwersstraat	Papierweg
Brouwersgracht	Parlevinkerpad
Ceintuurbaan	Penseelstraat
Diamantstraat	Plaatwerkerstraat
Draaierweg	Polijsterweg
Dubbeleworststeeg	Potgieterstraat
Gasthuismolensteeg	Scheepmakerskade
Gietersstraat	Smederij
Gordijnensteeg	Spinhuissteeg
Hamerstraat	Steenhouwerssteeg
Haringpakkerssteeg	Stoelenmatterspad
Houtkopersdwarsstraat	Suikerbakkerssteeg
Huidenstraat	Touwslagerstraat
Ketelmakerstraat	Voormalige Stadstimmertuin
Korte Blekersstraat	Watermaalpad
Koperslagerij	IJzerwerkerstraat
Kuiperssteeg	Zaagmolenstraat
Kuipersstraat	Zeilmakerstraat
Lederambachtstraat	Zwaardenmakerstraat

Komt vrienden in het ronde

(All' ambachten zijn goed)

Komt vrienden in den ronde,
Minnaars van enen stiel,
Ik zal u gaan verkonden,
Hoe ik door 't slijperswiel,
De kost verdien voor vrouw en kind,
Schoon blootgesteld aan sneeuw en wind.

Refrein:

Terlierelom terla!

Van linksom, rechtsom draait mijne steen

Bij het roeren van mijn been.

Ju, ju, ju, ju, ju, ju, ju, ju!

De smid die moet hard werken,
Gestadig voor het vier,
Hij durft zich niet versterken,
Men ene kan goed bier,
Terwijl ik ga op mijn gemak,
Soms ook wel met een lege zak.

Refrein

De schoenpik stijf gezeten,
Op enen pikkelstoel,
Mag kees en droog bier eten,
Maar als ik nood gevoel,
Dan slijp ik tot den avond toe,
En zo heb ik nooit arremoe.

Refrein

De kleeftrik maakt ons kleren,
Voor acht stuivers per dag,
Wil hij zijn loon vermeren,
Hij snijdt meer dan hij mag,
Maar ik op mijne slijpersteen,
Ik win meer op een uur alleen.

Refrein

De maelder moet gaan malen,
Tot in het fijnste meel,
Hij moet dubbel betalen,
Voor zijn droge keel,
Maar ik, door ijver en door vlijt,
Ik win mijn brood in eerlijkheid.

Refrein

Mijn vrouw die roept victoria,
Over het slijpersstiel,
Zij vindt de grootste gloria,
In 't draaien van mijn wiel,
Mijn kind'ren hebben geen ongemak,
Zij lopen met de bedelzak!

Refrein

Sa, vrienden, voor het leste,
All' ambachten zijn goed,
Maar mijn is toch het beste,
Schoon ik soms slapen moet,
Op hooi en strooi in ene stal,
Daar heb ik kost voor niemendal.

Refrein

Voor de melodie ga naar www.youtube.com en zoek op 'komt vrienden in het ronde'

Mocca is het Amsterdamse expertisenetwerk voor cultuureducatie.

Sinds 2005 kent Amsterdam een vraaggestuurd model voor cultuureducatie. Scholen zijn leidinggevend in het vaststellen van hun cultuureducatieprogramma. Ze worden financieel gestimuleerd door geormerkte gemeentelijke budgetten. Culturele instellingen en kunstenaars zien ook het belang om in te spelen op de specifieke vraag van scholen. Zij werken steeds meer op maat.

Mocca begeleidt en adviseert Amsterdamse scholen en culturele instellingen, en ondersteunt ze bij het formuleren en implementeren van cultuureducatiebeleid. Daarnaast biedt Mocca scholen inzicht in cultuureducatief aanbod middels gesprekken, talloze bijeenkomsten en workshops en via de website mocca-amsterdam.nl. Culturele instellingen en kunstenaars kunnen hun aanbod zichtbaar maken op de Mocca website en profileren zich daarmee bij scholen.

**Bel of mail Mocca met alle vragen over cultuureducatie.
Daar zijn we voor.**

De Ambachtengids Amsterdam is een uitgave van Mocca, Match Onderwijs en Cultuur Amsterdam

Samenstelling Fleur de Kort

Eindredactie Fleur de Kort en Peggy Brandon

Met dank aan de vele culturele instellingen en scholen voor het leveren van gegevens en aan de bruikleengevers van het fotomateriaal

Speciale dank aan Caroline van Houten en dr. Arjo Klamer

Design FVM'Design Amsterdam
Francien van Maasdijk, 020 6700 200, www.fvmdesign.nl

De informatie in deze uitgave is met zorg samengesteld.
Voor de inhoud en kwaliteit van de informatie van derden is Mocca echter niet verantwoordelijk.

MOCCA
EXPERTISENETWERK CULTUUREDUCATIE

Kleine Gartmanplantsoen 21 | 1017 RP Amsterdam
020 6209567 | info@mocca-amsterdam.nl
www.mocca-amsterdam.nl | www.cultuurkaartamsterdam.nl